

Dunaföldvár régi *Zemony* nevéről¹

A közelmúltban a pécsi püspökség alapítólevelében említett *Thapeon* helynév elemzése kapcsán (HOFFMANN 2010b) felhívtam a figyelmet a 11. században keletkezett és későbbi másolat(ok)ban fennmaradt okleveleink név- és nyelvtörténeti fontosságára, amelyek közül koraiságuknál fogva különösen értékesek azok a források, amelyek I. István király uralkodása idején keletkeztek. Az ezekben a nyelvemlékekben található szórványok jelentőségét növeli az a körülmény, hogy vizsgálatuk tanulságai többnyire önmagukon jóval túlmutatnak, mivel általában más nyelvi elemekhez is sok szálon kapcsolódva azok történetére is rávilágítanak. A pécsi püspökség alapítólevelében szereplő *Zemogny* jól példázza ezt a megállapítást, ugyanis elemzése számos nyelv- és névtörténeti jelenséget érint: a vele összefüggésben álló nevek mellett helyesírás- és hangtörténeti, etimológiai kérdéseket, a nyelvi kapcsolatokat, a magyar–szláv névkölcsönzések ügyét, továbbá névrendszertani és névtörténeti problémákat stb. Nem kétséges tehát, hogy érdemes erre a vizsgálatra vállalkoznunk még abban az esetben is, ha ennek eredményeképpen nem feltétlenül tudunk minden felvetődő kérdésre megnyugtatóan válaszolni, sőt még azokra sem mindig, amelyek régóta megoldatlanok e névvel összefüggésben.

A vizsgálatban mellőzöm az oklevél tüzetesebb bemutatását, mivel fent idézett dolgozatomban az erre vonatkozó legfontosabb ismereteket már összefoglaltam (i. m. 77–78). Nem hagyhatom el viszont a kérdéses oklevélrészletnek és magyar fordításának az idézését. 1109/+1205–35/1350/1404: „Primum terminum *Zemogny* viculum usque ad *Thapeon* vicum posuimus, secundum² *Ozora*, donec perveniatur ad aliam aquam, que *Lupa* nuncupatur, tertium *Kopus* usque ad *Almas* aquam, quartum <ut dicitur *Kwarok*>³ sicut incipiens a *Danoby*o super *Zauum* fluvium terminatur.” (DHA. 1: 58). A szöveg magyar fordításban így hangzik: „Az első határt *Zemogny* falucskától egészen *Tápé* faluig jelöltük ki, a másodikat az *Ozora* [víztől] addig, míg el nem ér egy másik, *Lupa* nevű vizet, a harmadikat a *Kapostól* egészen az *Almás* vízig, a negyediket pedig, amelyet *Kőárok*nak hívnak, a *Dunától* kezdődve a *Száva* folyónál végződik.” (PITI 1999: 93).

¹ A publikáció elkészítését a TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KONV-2010-0007 számú projekt támogatta. A projekt az Új Magyarország Fejlesztési Terven keresztül az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

² GYÖRFFY GYÖRGY szerint az adott helyről hiányzik *Boordy* hely neve (az oklevélnek egy +1093/1404. évi említése alapján), valamint az *aqua* szó (DHA. 1: 58).

³ Ez a szövegrész későbbi interpoláció révén került bele a határleírásba.

Amint az a szövegből kitűnik, a bennünket közelebről érdeklő *Zemogny* a püspökség határának leírásában az elsőnek megnevezett határpontként szerepel. A történeti szakirodalom ezt a helyet szinte egyöntetűen a Tolna megyében fekvő Duna menti Földvárral, a későbbi-mai Dunaföldvárral azonosítja (GYÖRFFY: DHA. 1: 514, KRISTÓ 1993: 203, 2000: 15, PITI 1999: 93, KMTL. 175). Nem szerepel viszont az adat e település említései között CSÁNKINÁL (3: 409) és több fontos nyelvészeti kézikönyvben, így nem tünteti fel KISS LAJOS a „Földrajzi nevek etimológiai szótárá”-ban sem (FNESz. *Dunaföldvár*). BENKŐ LORÁND, aki csaknem másfél évtizeddel ezelőtt tekintette át *Földvár* neveinket, az alapítólevélbeli adatot más hasonló alakokkal együtt Balatonföldvárhoz kapcsolta (1998: 132). A Tolna megye földrajzinév-gyűjteményét tartalmazó kötet a Dunaföldvár történetét összefoglaló részben a település első említéseként viszont ugyancsak idézi az 1009-ből való adatot (TMFN. 155).

Az, hogy a pécsi püspökség alapítólevelében szereplő *Zemogny* e Tolna megye északi szélén fekvő településre vonatkozik, aligha lehet kétséges, mivel a püspökség határai ezen a részen a veszprémi püspökséggel meglehetősen állandónak bizonyultak (KRISTÓ 1988: 284). Az ittenihez hasonló alakban ezt a helyet viszont már csak egy alkalommal említik, egy a 11. század végére hamisított, kései átiratban fennmaradt oklevélben: +1093/+1190 e./1404: *Zemon* (DHA. 1: 54, 290). A későbbiekben a település *Földvár*-ként szerepel: 1199: *Felduar* (Cs. 3: 409, ezt idézi első adataként a FNESz. is), ugyanúgy, ahogyan a helybeliek és a környéken lakók ma is használják (TMFN. 155). A hasonló nevű helyektől való elkülönítése végett – BENKŐ 17 ilyet említ a középkori Magyarországról (1998: 127) – a fekvésére utaló jelzővel összekapcsolva is előfordul: 1467: *Dwnafewldwar* (Cs. i. h., FNESz.). Az 1009. évi adománylevel *viculus*-nak, azaz falucskának mondja, később azonban fontos hely volt, amire az is utal, hogy a 13. században már monostorát is említik: 1299: *abbas et conventus monasterii de Feuldwar* (Cs. i. h., KMTL. 175, F. ROMHÁNYI 2000: 25).

A legkorábbi adatok közül a *Zemon* olvasata tűnik egyértelműbbnek: a helyesírás-történeti szempontok és a névanalógiák egyaránt [*zemon(y)*] alakot valószínűsítenek. A *Zemogny* rekonstruálásában és olvasásában elsősorban a szóvégi *gny* betűsor jelent problémát, amelyben a *gn* betűkapcsolatot az [*ny*] nem túl gyakori, mégis jellegzetes Árpád-kori jelölőjeként azonosíthatjuk (KNIEZSA 1952: 189 és ennek utalásai). A *gn* ugyanilyen hangértékben szerepel a Tihanyi alapítólevélben is: *gnir, fuegnes* (BÁRCZI 1951: 124). A szóvégi *y* a *Zemogny* végére talán azért kerülhetett, mert a ránk maradt 15. századi másolat korában a *gn* betűkapcsolatot már nem alkalmazták az [*ny*] jelölésére, ebben a szerepben akkoriban viszont már nem volt ritka az *ny* használata (KNIEZSA 1952: i. h.). Ezek alapján az 1009-re utaló helynévalak nagy valószínűséggel ugyancsak [*zemony*] formában rekonstruálható.

E korai helynévnek a hangzása feltűnően hasonlít egy későbbről jól ismert délvidéki településnek, *Zimony*-nak a nevéhez; attól csak első szótagbeli magánhangzójának nyelvtanilag tér el. *Zimony* már a középkorban is gyakran em-

lített vár és város volt a Szerémségben, amelynek stratégiai jelentőségét az adta, hogy a Duna és a Száva összefolyásánál feküdt (vö. KMTL. 745–6; ma Belgrád városrésze), annak a helynek a közelében tehát, ahol az 1009. évi adománylevél a püspökség déli határpontját jelzi. A pécsi és a kalocsai püspökség határa eszerint ugyanis a Duna mentén húzódva Zemonyánál (a mai Dunaföldvárnál) kezdődött, és a Duna vonalától csak Zimony közelében tért el kissé nyugatra (vö. KRISTÓ 2003: 62, PITI 1999: 93).

Ez utóbbi település középkori névadatai azonban különböznek *Zemogny* említéseitől, és [*zemlen(y) ~ zemlin(y)*] ejtésre utalnak. Első előfordulása talán 1173-ból való: *Zemlen* (ComSirm. 210, az adatot átveszi a FNESz. is, BENKŐ azonban ezt „kronológiailag több mint ingatag”-nak minősíti, 1998: 132), később az alábbi formákban szerepel: 1287: *Zemlen*, 1368: *Zemlyen*, latinositott változatban: 1332 PpReg.: *Zemelinium* (Cs. 2: 240, további adatokat bőségesen idéz kommentárokkal MELICH 1921: 68–69 és 1925–29: 86 kk).

Lényegében ugyanilyen alakban szerepel legkorábbi említéseiben a vármegyének is nevet adó *Zemplén* vár és település: Anonymusnál: *Zemlin* (idézi a FNESz. is *Zemplén vármegye* alatt), 1332–37 PpReg.: *Zemlin ~ Zemlyn* (Cs. 1: 340), később azonban ennek hangsorában az *-ml-* hangkapcsolat egy inetimológikus *-p-* hanggal bővült: 1217/14. sz.: *Zemplen* (RegArp. 1: 112, FNESz.), 1426, 1460, 1479 stb.: *Zemplen* (Cs. i. h.). (A *-p-* ilyenfajta betoldásához lásd NYIRKOS 1986: 30–4.)

A fentiek alapján aligha vonható kétségbe, hogy a délvidéki Zimony legkorábbi adatolt névformája és Zemplén neve azonos eredetre megy vissza. Erről pedig MELICH már csaknem egy évszázaddal ezelőtt is azt állapíthatta meg, hogy „régóta tudjuk, hogy *Zemplén* neve szláv eredetű” (1921: 65), s tüzetes elemzés után arra az eredményre jutott, hogy a név a 10. század előtt keletkezhetett a bolgár nyelvben (1921: 65–72, 1925–29: 86–92). KISS LAJOS kissé óvatosabban déli szláv eredetről beszél, de kiinduló formaként lényegében véve ugyanazt a **Zeml'ьnъ* (ti. *gradъ*) 'földvár' értelmű nevet rekonstruálja, mint korábban MELICH is. Ez a származtatás alapvetően ma is helytállónak tűnik, legfeljebb azt tehetjük hozzá, hogy a névalakulás magyarázatában nem feltétlenül kell a fenti jelzős szerkezetből kiindulni, amelyből az előtag tapadással önállósulhatott: a szláv nyelvekben ugyanis az *-ьnъ* önálló helynévképzőként is létezik, azaz bizonyos szemantikai körbe tartozó tövekhez kapcsolódva közvetlenül is alkothatott helyneveket (ŠMILAUER 1970: 28–29, ehhez lásd még HOFFMANN 2010a: 46–47 megjegyzését a *Balaton* név kapcsán). Másfelől a magyarba átkerült szláv eredetű *Csongrád*, *Nógrád*, *Visegrád* típusú nevek is azt mutatják, hogy a helynévi jelzős szerkezetek nem eleve indukálták a főtag elmaradását.

Az eredeti szláv forma a magyarba kerülve a fentiekben már említett [*zemlen(y) ~ zemlin(y)*] formában hangozhatott, amelyben a második szótagbeli magánhangzó megnyúlását az *-ány/-ény* végű helynevek (pl. *Berény*, *Polány*) analógiás hatása okozhatta. (Ezek gyakoriságáról jó tájékoztatást adnak – noha

újabb nyelvi anyag alapján készültek – a magyar településnevek végmutató szótárai: HAJDÚ 1987, 1989, 2007.) A szóvégi *n ~ ny* váltakozás, ill. változás a magyarban a nyelvemlékes kor egész időszakában megfigyelhető, a *p*-nek a hangsorba való bekerüléséről fentebb pedig már szó esett.

Jóval nehezebb azonban arra magyarázatot adni, hogy a délvidéki település *Zemlen(y) ~ Zemlén(y)* neve hogyan viszonyul a későbbi *Zimony* változathoz. Ennek a maival teljesen megegyező alakját csak a 19. század elejéről tudjuk adatolni: 1808: *Zimony* (LIPSZKY, Mappa és Rep. 760), de lásd már 1546: *Zemun* (FNESz. *Zimony* alatt, az adatot azonban KISS LAJOS szerbhorvát alaknak tartja). Ez utóbbi formák – elsősorban vegyes hangrendűségük miatt – a régebbi palatális alakból belső, magyar fejlődéssel aligha magyarázhatók. MELICH bonyolult kölcsönzési viszonyokat lát a változás mögött, amely szerint az óbolgárból átvett alak a magyar névhasználóktól (későbbi megfogalmazásában: vagy más délszláv nyelvből) hanghelyettesítéssel került át a szerbbe, ahol szabályosan *Zemūn* lett belőle, az újabb magyar *Zimony*-t pedig, mivel csak a 19. század elejéről van rá adatunk, „tudatosan alakított” formának tartja (1921: 72, 1925–29: 86). KISS LAJOS viszont elképzelhetőnek véli a szerbhorvátból való közvetlen kölcsönzését is (FNESz.).

Ezek a magyarázatok azonban – eltekintve most attól, hogy számos szláv nyelvtörténeti problémát vetnek fel, és emellett igényelnék a nyelvi kölcsönzések hátterének alaposabb megvilágítását is – nem egyeztethetők össze azzal a körülménnyel, hogy a pécsi püspökség alapítólevelében már a 11. század elején feltűnik a későbbi-mai alakkal csaknem teljesen megegyező hangzású *Zemogny* forma, amely mögött a fenti bonyolult kölcsönzési folyamatok már csak kronológiai okok miatt sem állhatnak. Sem MELICH, sem pedig KISS LAJOS nem említi ezt az adatot, pedig ennek figyelembevétele nélkül nem adható magyarázat e névbokor alakulásmódjára. Ez a korai említés valószínűvé teszi azt a feltevést, hogy a *Zemon(y) ~ Zimon(y)* kialakulása közvetlenül éppúgy valamelyik szláv nyelvben kereshető, mint ahogyan a *Zemlen(y)* névé is. MELICHnél találunk is erre vonatkozó utalásokat (1921: 66, 1925–29: 68), ám ezek felidézésétől itt most eltekintek, mivel a kérdés vizsgálatában – lévén a szláv nyelvtörténeti problematika része – nem tartom magamat illetékesnek.

Az azonban aligha lehet kétséges, hogy e nevek a 'föld' jelentésű szláv *zeml'a* szóra vezethetők vissza, amelyben a szláv etimológiai irodalom egyöntetű megállapítása szerint epentetikus eredetű *l* hang szerepel, és régebbi változata *zem'a* lehetett, amely bizonyos szláv nyelvekben megmaradt ebben az alakjában (MELICH 1921: 66–7, 1925–29: 87–6, ФАЦМЕР 1986: 93). Ezek alapján pedig az is valószínűnek tűnik, hogy a *Zemlen*-, illetőleg a *Zemon*-féle változatok más-más szláv nyelvhasználói csoportokhoz köthetők: a Kárpát-medence északkeleti részén csak a *Zemlen*-nek van nyoma, a Duna középső szakaszán egyedül a *Zemon* tűnik föl, a délvidéken viszont mindkét változat szerepel, mégpedig ugyanarra a helyre vonatkozóan és időben egymást felváltva. A magyarba ezek a formák nagyjából az itt jelzett alakban kerülhettek át, és adott esetben a magyar

nyelv belső változási mintái szerint módosultak tovább. Ebből következően viszont az adott helynevek legkorábbi oklevélbeli előfordulásai elvileg akár valamely szláv, akár pedig a magyar nyelvhez is köthetők, így közelebbi etnikum-meghatározó értékkel semmiképpen sem bírnak.

Vajon javulnak-e az esélyek ezen a téren, ha figyelembe vesszük azt is, hogy az általunk közelebről is vizsgált *Zemogny* – ahogyan a fentiekben is láthattuk – a későbbiekben a magyar lexémákból alakult *Földvár* néven szerepel? Ehhez ugyanakkor azt is hozzá kell tenni, hogy sem *Zemplén*-nek, sem pedig *Zimony*-nak nem említenek a források ilyen megfelelését, és a BENKŐ által összegyűjtött további 16 *Földvár* nevű helynek sem ismerünk szláv eredetű névváltozatát (1998: 127). A szláv, illetve a magyar nyelvben keletkezett nevek szemantikai alapja, névadási motívuma azonban megegyezik, s ennek történeti háttérét is egyértelműen igazolni tudjuk az itt részletesebben előhozott három hely esetében. Zemplén földvárát, amely ispánság és vármegye központja volt, régészeti feltárások által is jól ismerjük, Zimony helyén pedig már az ókorban is fontos erődítmény állott (KMTL. 743–6). (Duna)Földvár, az egykori *Zemogny* település mai helynevei között a Duna menti magas partszakaszon ma is van *Vár* nevű településrész, amelyről a hagyomány azt tartja, hogy hajdan erődítmény volt (TMFN. 157). Az egykori erősség megépítését az indokolhatta, hogy a már a rómaiak által is használt limesút, a Duna menti nagy hadút mellett feküdt (vö. SZENTGYÖRGYI 2007: 34).

BENKŐ LORÁND középkori *Földvár* neveinket igen meggyőző érveléssel egy 'lepusztult várhely, várom, vármaradványok' jelentésű magyar közszóra vezeti vissza (1998: 130), s e nevek „szemantikai hasonmásai”-ként említi a szláv eredetű *Zemplén*-t és *Zimony*-t (i. m. 132). Ezek lehetséges összefüggésével kapcsolatban arra a következtetésre jut, hogy a körülmények „nem adnak elegendő támpontot arra, hogy itt független szemléleti egybeesésről vagy tükörszói problematikáról lehet-e szó, s ha esetleg az utóbbiról, akkor milyen kölcsönzési irányról” (uo.). A tükörszó jelleget, azaz a névfordítást itt alighanem kizárhatjuk a szóba jöhető lehetőségek közül, mivel ez azt feltételezi, hogy a különböző nyelvekben lévő alakok lexikális szerkezetüket tekintve megfeleljenek egymásnak (ehhez lásd PÓCZOS 2010: 182–4, 188–99). Egy szláv **Zeml'ьнѣ* vagy akár *Zemlen*, *Zemon* azonban csak egyetlen szótövet tartalmaz, a 'föld' jelentésű *zeml'a*-t, így a névnek a magyarban leginkább a *Földes* felelhetne meg. A **Zeml'ьнѣ*, *Zemlen* vagy *Zemon* földvárat tehát aligha jelentett bármikor is a szláv nyelvekben, legfeljebb ilyen hely szomszédságában létesült települést. A két különböző nyelvből magyarázható *Zemogny* és *Földvár* helynevek alapján a kérdéses területen, a pécsi püspökség északi szegletében szláv és magyar, s ebből adódóan nagy valószínűséggel részben kétnyelvű lakosságot feltételezve arról lehet legfeljebb szó, hogy mindkét népességnek ugyanaz a névadási motívum szolgált alapul a településnév létrehozásához – úgy mint a hely feltűnően egyedítő, jellegzetes vonása –, de magát a nevet saját nyelvük névmodelljeihez igazodva alkották meg.

Maguk a névadatok arra azonban nem világítanak rá, ahogyan ezt BENKŐ LORÁND is hangsúlyozza, hogy a névadás milyen sorrendben történt, sőt arra sem, hogy az egyes nevek milyen nyelvhasználói körben voltak elterjedve. Ebben a kérdésben ugyanis csak igen óvatosan értékelhető bizonyító ereje lehet annak a körülménynek, hogy a *Zemogny* írásmód – ahogyan azt fentebb már érintettem – a név végén lévő *ny* hangra utalhat, ami inkább a magyar névhasználatot jellemezhet. Elképzelhető tehát, hogy a szláv névadóktól származó *Zemon(y)* nevet a magyarok is átvették és használták ugyanúgy, ahogyan az az innen délre mintegy 70 km távolságban fekvő *Kesztölc* esetében már a Tihanyi alapítólevélben is dokumentáltan megtörtént (vö. SZENTGYÖRGYI 2007: 29–33, 37–40, HOFFMANN 2010a: 126–32). De elvileg az is lehetséges, hogy a 11. században két alkalommal is rögzített *Zemon(y)* nevet csakis szláv nyelvű lakosság használta, s az e térségbe érkező magyarság lényegében véve ettől függetlenül adta a *Földvár* nevet úgy, ahogyan sok más település esetében is. Ez a forma idővel aztán teljesen kiszorította a *Zemon(y)*-t: akár oly módon, hogy a szláv népesség elmagyarosodva feladta a használatát, akár pedig úgy, hogy a magyarba átkerülve, magyar névvé válva két azonos denotatív jelentésű elem közül esett ki az egyik, az átvett és vélhetően régebbi keletkezésű névforma.

Irodalom

- BÁRCZI GÉZA 1951. A tihanyi apátság alapítólevele mint nyelvi emlék. Nyelvészeti Tanulmányok I. Bp.
- BENKŐ LORÁND 1998. Földvár helyneveink tanúságtételéről. In: Uő, Név és történelem. Bp. 127–32. = Földvár helyneveink tanúságtételéről. In: Emlékkönyv B. Lőrinczi Éva 70. születésnapjára. Szerk. BÁNKI JUDIT. Bp., 1996/97. 38–44.
- ComSirm. = HELLER, GEORG – NEHRING, KARL, Comitatus Sirmiensis. München, 1973.
- Cs. = CSÁNKI DEZSŐ, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–III., V. Bp., 1890–1913.
- DHA. = Diplomata Hungariae Antiquissima. Vol. I. Redidit GYÖRFFY GYÖRGY. Bp., 1992.
- FNESz. = KISS LAJOS, Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II. Bp., 1988.
- HAJDÚ MIHÁLY 1987. Az 1773. évi helységnévtár névvégmutató szótára. Magyar Névtani Dolgozatok 74. Bp.
- HAJDÚ MIHÁLY 1989. Az 1873. évi helységnévtár névvégmutató szótára. Magyar Névtani Dolgozatok 81. Bp.
- HAJDÚ MIHÁLY 2007. Az 1913. évi helységnévtár névvégmutató szótára. Magyar Névtani Dolgozatok 200. Bp.
- HOFFMANN ISTVÁN 2010a. A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás. Debrecen.

- HOFFMANN ISTVÁN 2010b. Dél-dunántúli helynevek a pécsi püspökség alapítólevelében. In: Tanulmányok Szabó József 70. születésnapjára. Szerk. NÉMETH MIKLÓS – SINKOVICS BALÁZS. Szeged. 77–82.
- KMTL. = Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Főszerk. KRISTÓ GYULA. Bp. 1994.
- KNIEZSA ISTVÁN 1952. Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig. Bp.
- KRISTÓ GYULA 1988. A vármegyék kialakulása Magyarországon. Bp.
- KRISTÓ GYULA 1993. Adatok és szempontok a magyar helynévadás kialakulásához a X–XI. század fordulóján. Névtani Értesítő 15: 200–205.
- KRISTÓ GYULA 2000. Magyarország népei Szent István korában. Századok 134: 3–44.
- KRISTÓ GYULA 2003. Tájszemlélet és térszervezés a középkori Magyarországon. Szeged.
- LIPSZKY, Mappa = LIPSZKY, JOANNES, Mappa generalis regni Hungariae. Pesthini, 1806.
- LIPSZKY, Rep. = LIPSZKY, JOHANNES, Repertorium locorum objectorumque in XII. tabulis mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae, et Confiniorum Militarium magni item principatus Transylvaiae occurrentium I–II. Buda, 1808.
- MELICH JÁNOS 1921. Bolgárok és szlávok. Magyar Nyelv 21: 268–9.
- MELICH JÁNOS 1925–29. A honfoglalás kori Magyarország. Bp.
- NYIRKOS ISTVÁN 1986. Az inetimologikus mássalhangzók a magyarban. Debrecen.
- PITI FERENC 1999. A pécsi püspökség alapítólevele. In: Az államalapítás korának írott forrásai. Szerk. KRISTÓ GYULA. Szeged. 92–4.
- PÓCZOS RITA 2010. Nyelvi érintkezés és a helynévrendszerek kölcsönhatása. Debrecen.
- RegArp. = SZENTPÉTERY IMRE, Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I. kötet. 1001–1270. Bp., 1923.
- F. ROMHÁNYI BEATRIX 2000. Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Pytheas.
- ŠMILAUER, VLADIMÍR 1970. Příručka slovanské toponomastiky. Handbuch der slavischen Toponomastik. Praha.
- SZENTGYÖRGYI RUDOLF 2007. A Keszthőlcről Fehérvárra menő hadút. Névtani Értesítő 29: 23–47.
- TMFN. = Tolna megye földrajzi nevei. Szerk. ÖRDÖG FERENC – VÉGH JÓZSEF. Bp., 1981.
- ФАСМЕР, МАКС 1986. Этимологический словарь русского языка. Москва.